

การวิเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้า ในประเพณียี่เป็งของ ชาวไทยของ ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ธิตินัดดา จินาจันทร์

โครงการจัดตั้งศูนย์ล้านนาสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

An Analysis of Sand Stupa Formation Ritual and Firewood Burning Ritual in Yi Peng Tradition of Tai Yong People in Mae Raeng Subdistrict, Pa Sang District, Lamphun Province

Thitinadda Chinachan

Creative Lanna Center, Chiang Mai University

Corresponding author e-mail: thitinadda.m@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยของ ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน ที่คัดเลือกมาด้วยวิธีคัดเลือกแบบเจาะจง โดยใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิจัยศึกษาพิธีกรรมทั้งสองใน 4 ประเด็น ได้แก่ (1) รูปแบบของพิธีกรรม (2) คติความเชื่อ (3) การดำรงอยู่ของพิธีกรรม และ (4) คุณค่าของพิธีกรรม ในวิถีชีวิตชาวไทยของ พบว่าพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งนั้น มีรูปแบบการประกอบพิธีกรรม คติความเชื่อ แตกต่างไปจากการก่อเจดีย์ทรายในประเพณีปีใหม่เมือง ส่วนพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าหรือการเผาฟืนเพื่อเป็นพุทธบูชา นั้นเป็นการย้ายช่วงเวลาที่เคยจัดในวันเพ็ญเดือน 4 เหนือ มาจัดในประเพณียี่เป็งแต่ยังคงคติความเชื่อและรูปแบบการประกอบพิธีกรรมเช่นเดิม โดยพิธีกรรมทั้งสองนั้นสามารถดำรงอยู่ในชุมชนชาวไทยของจนถึงปัจจุบัน เพราะความเชื่อในเรื่องของโชคดี และชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองหากได้ปฏิบัติพิธีกรรมต่อเนื่อง และพิธีกรรมทั้ง 2 ได้ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ ความสามัคคีของชุมชน และอาจจะก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจในอนาคตจากการวางแผนการท่องเที่ยวชุมชน

คำสำคัญ พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทราย, พิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้า, ประเพณียี่เป็ง, วัฒนธรรมไทยของ,
อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

Abstract

This qualitative research focused on an analytical studying of the sand stupa formation ritual and the firewood burning ritual in Yi Peng tradition of the ethnic Tai Yong in Mae-Raeng sub-district, Pa Sang district, Lamphun province. A research data was collected by interviewing the 20 purposive sampling selected key informants. Both semi-structured interview and in-depth interview were conducted. The research studied the two rituals on four topics that are; (1) the patterns of the rituals (2) the beliefs of the rituals (3) the existence of the rituals and (4) the value of the rituals in the Tai Yong people's way of life. The research results showed that the patterns and beliefs of the sand stupa formation ritual in the Yi Peng tradition are totally different from the sand stupa formation ritual in the local New Year tradition. Whereas the firewood burning ritual still remains the patterns and beliefs of the original ritual that is normally performed on the full moon of the fourth month in the Lanna calendar, then is moved to perform in the Yi Peng tradition instead. Both the rituals have existed in the Tai Yong communities until the present day because of the belief in luck and the prosperity of life if people maintain these rituals. In addition to the spiritual value of Tai Yong people and the harmony of communities, these two rituals might cause an economic value in the future with the planning of community-based tourism.

Keywords Sand Stupa Formation Ritual, Firewood Burning Ritual, Yi Peng Tradition, Tai Yong Culture, Pa-Sang District, Lamphun Province

บทนำ

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีชาวไทยของอาศัยอยู่มากที่สุดในประเทศไทย ชาวไทยของคือกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองยอง ในเขตเชียงใหม่ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในปัจจุบัน ชาวไทยของมีความสัมพันธ์กับล้านนามาตั้งแต่รัชสมัยพญาสามฝั่งแกนและพญาติโลกราช กษัตริย์ในราชวงศ์มังราย และเมื่อพญากาวิละจะกระทำการพินม่านหรือต่อต้านการปกครองของพม่า ก็ได้ติดต่อกับเจ้าฟ้าเมืองยองเพื่อชักชวนให้ร่วมต่อต้านพม่าด้วยกัน จึงทำให้ชาวไทยของบางส่วนได้มาอาศัยอยู่ที่เวียงป่าซาง และเมื่อล้านนาเป็นอิสระจากพม่าโดยสมบูรณ์แล้ว พญากาวิละได้มอบหมายให้เจ้าคำฝั้นไปเทครัวชาวไทยของจากเมืองยองทั้งเจ้าขุนมูลนายไพร่ทาสมาไว้ในเมืองลำพูน ได้ตั้งเป็นชุมชนใหญ่ใกล้ตัวเมือง มีการดูแลกลุ่มชาวไทยของด้วยกันเอง เป็นอิสระจากการปกครองของเจ้านครลำพูน และต่อมาได้กระจายตัวไปตั้งรกรากยังท้องที่ต่าง ๆ ตามริมแม่น้ำ 3 สาย ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำกวง และแม่น้ำทา จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวไทยของในจังหวัดลำพูน พบว่าชุมชนชาวไทยของอาศัยอยู่หนาแน่นในเขตอำเภอเมืองและอำเภอป่าซาง ซึ่งในเขตอำเภอป่าซางนั้น ชุมชนชาวไทยของในตำบลแม่แรงมีความโดดเด่นด้านการทอผ้ามาตั้งแต่อดีต อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าตำบลแม่แรงเป็นแหล่งผลิตผ้าทอมือขนาดใหญ่ของอำเภอป่าซางก็ว่าได้ แม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ หลายหมู่บ้านในตำบลแม่แรง เช่น หมู่บ้านหนองเงือก หมู่บ้านดอนหลวงก็ยังมีชื่อเสียงด้านผ้าทอและมืองานเทศกาลเกี่ยวกับผ้าทอมาตลอด (Malasam, 2001; Sitanurak et al., 2011; Project of Lanna Culture and Ethnic Museum, 2008)

ชาวไทยองในตำบลแม่แรง ได้สืบทอดและส่งต่อวัฒนธรรมของตนจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับชาวไทยองในพื้นที่อื่น ๆ แม้ว่าวัฒนธรรมบางอย่างอาจจะมีการผสมผสาน กลืนกลายเป็นกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันมานานหลายร้อยปี แต่วัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกายก็ยังคงเป็นวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชาวไทยองมาโดยตลอด

ชาวไทยองมีประเพณีสิบสองเดือนเช่นเดียวกับชาวล้านนา โดยประเพณีส่วนใหญ่จะเกี่ยวโยงกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งรายละเอียดของประเพณีพิธีกรรมส่วนใหญ่ของชาวไทยองนั้นคล้ายคลึงกับประเพณีพิธีกรรมของชาวล้านนา แต่จากการสำรวจเบื้องต้นของการวิจัย พบว่าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยองนั้น ปรากฏพิธีกรรมสองประการที่แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในล้านนา ได้แก่ พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าซึ่งมีความแตกต่างไปจากการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งเมืองทั้งคติความเชื่อ รูปแบบ และช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรม และพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าที่มีความแตกต่างในช่วงเวลาของการประกอบพิธีกรรม

โดยปกติแล้วการก่อเจดีย์ทรายจะพบในประเพณียี่เป็งเมือง โดยมีคติความเชื่อที่ว่าทุกครั้งที่พุทธศาสนิกชนเข้าไปทำบุญที่วัด เม็ดทรายที่ติดรองเท้าออกมาด้วยนั้นจะกลายเป็นการทำบาปโดยไม่รู้ตัว จึงต้องนำทรายไปทดแทนเพื่อไม่ให้เป็นการบาปกรรม และมีค่านิยมเกี่ยวกับการขนทรายเข้าวัดว่าหากได้กระทำแล้วจะทำให้ได้บุญมากมหาศาลเหมือนตั้งจำนวนของเม็ดทราย มีสติปัญญาแข็งแกร่งกล้าละอายเหมือนเม็ดทราย ได้อานิสงส์มากจะได้อะไรไปเกิดร่วมยุคพระศรีอารีย์ หากเป็นคู่หนุ่มสาวจะได้เป็นคู่ครองกันตลอดไป หากเป็นคนแก่ก็จะมีอายุยืนยาว หรือจะทำให้มีคนเกื้อหนุนจนเจือมาก ไปไหนไม่อดอยาก (Payomyong, 1994, p. 70) แต่การก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งนั้นมีคติความเชื่อแตกต่างไปจากการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งเมือง

สำหรับพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้า หรือการเผาหั่วหิงไฟพระเจ้า หรือพิธีกรรมการเผาพื้นด้วยไม้มิ่งคลประเภทต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวล้านนา โดยเชื่อว่าเป็นช่วงฤดูหนาวซึ่งอากาศหนาว พระพุทธรูปหรือที่ชาวล้านนาเรียกว่าพระเจ้านั้นอาจจะหนาวเช่นเดียวกับมนุษย์ จึงมีการเผาพื้นเพื่อสร้างความอบอุ่นให้แก่พระพุทธรูป โดยทั่วไปแล้วจะประกอบพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าในช่วงวันเพ็ญ เดือน 4 เหนือ หรือในราวเดือนมกราคม โดยประกอบพิธีในช่วงเช้าตรู่ใกล้รุ่ง แต่ชุมชนชาวไทยองในตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีการเผาหั่วพระเจ้าในคืนยี่เป็งพร้อมกับการจุดสี่สาย และก่อเจดีย์ทราย ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของชาวล้านนาทั่วไป

บทความวิจัยนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยองตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิจัยและสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยอง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยองในตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยอง ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวไทยองในจังหวัดลำพูน วัฒนธรรมความเชื่อของชาวไทยองและชาวไทยวนในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนา ภาพถ่ายประเพณีพิธีกรรม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มีขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทราย และพิธีกรรมการเผาพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยองในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ใน 4 ประเด็น ได้แก่ (1) รายละเอียดของพิธีกรรม (2) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม (3) การดำรงอยู่ของพิธีกรรม และ (4) คุณค่าของพิธีกรรมต่อวิถีชีวิตของชาวไทยองในพื้นที่ศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล (Key informant) จำนวน 20 คน โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงและรายละเอียด โดยคัดเลือกจากกลุ่มผู้มีความรู้ด้านประเพณี พิธีกรรม พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านอายุ 50 ปีขึ้นไป ทั้งเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงและความทรงจำเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยองในพื้นที่ศึกษา

3. เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การจดบันทึก การบันทึกเสียง การถ่ายภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว เพื่อช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลพื้นฐานของชาวไทยองจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ความเป็นมาของหมู่บ้านในตำบลแม่แรง ลักษณะทางกายภาพ สถานที่สำคัญในแต่ละหมู่บ้าน ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อของชาวไทยองในจังหวัดลำพูน

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 20 คน โดยใช้การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่มีการกำหนดประเด็นคำถามไว้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ การสัมภาษณ์ที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องสอบถามเรียงตามลำดับ แต่ได้ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของการสนทนา และมีการซักถามในเชิงลึกมากขึ้นเมื่อพบว่าผู้ให้ข้อมูลให้ข้อมูลที่น่าสนใจ

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยองในพื้นที่ศึกษา โดยสังเกตการณ์ดำเนินพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในประเพณียี่เป็ง และจดบันทึกไว้เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างแล้ว จึงนำมาถ่ายทอดเนื้อหาของการสัมภาษณ์ และจำแนกหมวดหมู่ของเนื้อหา เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมร่วมกับข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบ โดยใช้แนวคิดทางคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ทบทวนวรรณกรรม

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชาวไทยองในตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ชาวไทยอง คือ กลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่เมืองยอง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ในปัจจุบัน ชาวไทยองในเมืองยองมีสายสัมพันธ์กับคนในอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่รัชสมัยของพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. 1947-1948) และพญาติโลกราช (พ.ศ. 1984-2309) ในฐานะเมืองขึ้นของล้านนา (Sitanurak et al., 201, p.18) ต่อมาอีกหลายศตวรรษ เมื่อล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ามาร่วม 200 ปี ผู้นำท้องถิ่นเช่นพญาเจ้าบ้านและพญาภาวิไลได้พยายามต่อต้านพม่าหลายครั้ง จากหลักฐานในตำนานพื้นเมืองพบการกล่าวถึงเรื่องราวที่พญาภาวิไลขึ้นไปเกลี้ยกล่อมเจ้าฟ้าเมืองยองให้ต่อต้านพม่าในระหว่างปี พ.ศ. 2330-2331 ว่าเจ้าฟ้าเมืองยองร่วมด้วยแต่ไม่ชนะจึงต้องหนีกลับไปเวียงป่าซางโดยใช้เส้นทางเมืองเกาะ เมืองไซ เมืองหลวงพุกาในประเทศลาว (Wichiankheow & Wyatt, 2000, p. 158) จึงสันนิษฐานว่าชาวลื้อเมืองยองบางส่วนได้อพยพเข้ามาอยู่ในเวียงป่าซางด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ชาวลื้อในเมืองยองบางส่วนอาจจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในลำพูนแล้วตั้งแต่เวลานั้น

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2348 พญาภาวิไลได้มอบหมายให้เจ้าคำฝั้นเป็นแม่ทัพในการยกทัพไปกวาดต้อนผู้คนมาจากเมืองต่าง ๆ ในทิศเหนือ ชาวไทลื้อในเมืองยองจึงถูกกวาดต้อนลงมาไว้ในเมืองลำพูนในลักษณะของการเทศร์ว ต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ กล่าวคือ เป็นการกวาดต้อนชาวไทลื้อเมืองยองมาทั้งเมือง ตั้งแต่เจ้านายไปจนถึงไพร่ทาส และได้ตั้งรกรากเป็นชุมชนชาวยองอยู่ใกล้กับเขตเมืองลำพูนที่ได้รับการฟื้นฟูและเจ้าคำฝั้นได้รับสถาปนาเป็นเจ้านครลำพูนองค์แรก (Project of Lanna Culture and Ethnic Museum, 2008, pp. 21-22) และกระจายตัวออกไปในพื้นที่อื่น ๆ ในเวลาต่อมา

การกระจายตัวของชุมชนชาวไทยองในลำพูนในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2348 ถึงปี พ.ศ. 2436 กระจายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำปิง แม่น้ำกวง และแม่น้ำทา ครอบคลุมพื้นที่ในเมืองลำพูนและป่าซาง มีลักษณะของการพึ่งพาตนเองเป็นอิสระจากการปกครองของเจ้านครลำพูน ชุมชนชาวไทยองในแต่ละพื้นที่เมื่อไปตั้งชุมชนใหม่จะตั้งชื่อชุมชนตามถิ่นที่อยู่เดิมในเมืองยอง ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคของการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (ปี พ.ศ. 2436-2444) เกิดการจัดการปกครอง โดยแยกเขตการปกครองเมืองลำพูนออกเป็น 2 แขวง คือ แขวงลำพูนซึ่งรวมพื้นที่ในเวียงและนอกเวียง และแขวงเมืองลื้อ ข้อมูลจากการจัดการแยกเขตการปกครองนี้พบว่าชุมชนชาวไทยองได้กระจายออกไปไกลกว่าเดิม

ปัจจุบันนี้ ชาวไทยอยู่ในจังหวัดลำพูนมีชุมชนชาวยองหนาแน่นในเขตอำเภอเมืองลำพูน และอำเภอป่าซาง ดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยของที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น แต่มีการผสมผสานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันมานานกว่าสองศตวรรษ เช่น ชาวไทยวน ที่มักเรียกว่าคนเมืองหรือชาวล้านนา ชาวไทใหญ่ รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น พม่า จีนฮ่อ วัฒนธรรมบางอย่างเป็นวัฒนธรรมร่วมมาแต่เดิมแต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไป เช่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมบางอย่างได้ถูกผสมผสานกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น วัฒนธรรมอาหาร แต่วัฒนธรรมบางอย่างก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวไทยอย่างชัดเจน เช่น วัฒนธรรมภาษา เป็นต้น

ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นชุมชนชาวไทยของทั้งหมด แบ่งออกเป็น 11 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกองงาม บ้านแม่แรง บ้านต้นผึ้ง บ้านดอนตอง บ้านหนองเงือก บ้านป่าช้า บ้านดอนหลวง บ้านป่าเบาะ บ้านดอนน้อย บ้านป่าบุก และบ้านสันกอดู แต่ละหมู่บ้านมีการปกครองในระดับย่อยลงไปเรียกว่า ป๊อก หรือ หมวด ซึ่งหมายถึงพื้นที่ของบ้านหลาย ๆ หลังที่อยู่รวมกันในพื้นที่เดียวกัน แต่ละป๊อกมีหัวหน้าที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำของท้องถิ่นที่ไม่ได้ขึ้นกับหน่วยงานราชการ ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงาน ระหว่างผู้ใหญ่บ้านถึงลูกบ้านในแต่ละป๊อก

ทั้งนี้ ชื่อหมู่บ้านทั้ง 11 หมู่บ้านนั้น มีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ในอดีตและสภาพแวดล้อมเป็นหลัก อาทิ ชื่อบ้านกองงาม ได้มาจากถนนที่ตัดเข้าหมู่บ้าน มีความเรียบ สะดวกสบายต่อการใช้งาน จึงได้ชื่อว่าบ้านกองงาม หรือ บ้านป่าบุก เนื่องจากในอดีตมีต้นบุกขึ้นหนาแน่น แม้ว่าต่อมาชาวบ้านปลูกลำไยเป็นพืชเศรษฐกิจมากขึ้น จึงทำให้ต้องรดน้ำสวนลำไยมากขึ้น จึงทำให้ต้นบุกที่เคยขึ้นหนาแน่นถูกทำลายทิ้งจนสูญพันธุ์ไป หรือชื่อบ้านต้นผึ้ง ได้มาจากต้นไม้ใหญ่ในหมู่บ้านที่มีผึ้งมาทำรังจำนวนมาก จึงให้ชื่อหมู่บ้านว่าบ้านต้นผึ้ง เป็นต้น

ประเพณียี่เป็งของชาวไทยอยู่ในพื้นที่ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ชาวไทยอยู่ในตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีความเชื่อในประเพณียี่เป็งไม่แตกต่างไปจากชาวล้านนาทั่วไปที่เกี่ยวข้องถึงคติความเชื่อเรื่องแม่กาเผือก มารดาของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ โดยมีการจุดประทัดที่โคมไฟเพื่อบูชาแม่กาเผือกตามที่ปรากฏในอันติสงส์แม่กาเผือก เมื่อถึงคืนวันเพ็ญเดือนยี่ ชาวล้านนาจะไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า ปล่อยโคมลมหรือว่าวคว้นในช่วงสาย เข้าวัดฟังธรรมในเวลาค่ำ และจุดดวงประทัดที่ปและสี่สายภายในวัดเมื่อพระสงฆ์ได้เทศน์อันติสงส์ดวงประทัด และมีการจุดดวงประทัด ประดับโคมไฟหน้าบ้านในยามค่ำคืน แต่ชาวไทยของยังมีรายละเอียดของพิธีกรรมที่กระทำในประเพณียี่เป็งแตกต่างออกไป 2 พิธีกรรมในประเพณียี่เป็งที่แทบไม่พบในพื้นที่อื่น ๆ ของล้านนา ได้แก่ พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทราย และพิธีกรรมเผาหิ้วพระเจ้า

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า ในช่วงเช้าของวันยี่เป็ง ชาวบ้านจะเตรียมอาหารคาวหวาน ข้าวตอกดอกไม้ไปทำบุญที่วัด เมื่อถึงเวลาสายจะปล่อยโคมลมที่เรียกว่าว่าวลมหรือว่าวคว้นที่วัด โดยจะปล่อยเพียง 1-2 ลูกเท่านั้น โคมลมเป็นโคมที่ทำจากกระดาษว่าวหลายสิบแผ่น ติดดาวต่อกันให้เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม จากนั้นจึงอัดคว้นให้เข้าไปในโคมจนตึงเต็มแล้วจะมีแรงยกโคมลมให้ลอยขึ้นไปในอากาศ โดยการปล่อยโคมลมนั้นสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องการชุกาตุ หรือคติการบูชาพระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีเส็ดหรือปีจอบ เนื่องจากผู้ที่เกิดในปีนี้มีพระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นพระธาตุประจำปีเกิด ซึ่งไม่สามารถจะเดินทางไปสักการบูชาได้เหมือนพระธาตุองค์อื่น ๆ จึงต้องมีกุศโลบายในการสักการะ

พระเศกแก้วจุฬามณีด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการปล่อยโคมลมในช่วงสายของวันยี่เป็ง เพื่อให้โคมลมนั้นลอยขึ้นไปบนฟ้าไปสักการบูชาพระธาตูประจําปีเกิดนั่นเอง

ในยามสายของวันเพ็ญเดือนยี่ หลังจากเสร็จสิ้นการทำบุญที่วัดในช่วงเช้า ชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่บริเวณหน้าวัดเพื่อก่อเจดีย์ทรายของหมู่บ้านและสร้างกองหลัวพระเจ้า ในช่วงบ่ายแก่ๆจะเริ่มก่อเจดีย์ทรายที่หน้าบ้านของตนเอง ประดับตกแต่งให้สวยงามด้วยดอกไม้สดและผางประทีปหรือเทียนไข เมื่อจุดผางประทีปที่ตกแต่งกองเจดีย์ทรายหน้าบ้านและรอบตัวบ้านแล้ว จึงเดินทางไปวัดเพื่อร่วมจุดผางประทีปที่ตกแต่งเจดีย์ทรายของหมู่บ้าน จุดสีสาย และเผาหลัวพระเจ้า แล้วจึงเข้าไปร่วมฟังเทศน์ในคืนยี่เป็งในวัด

ประเพณียี่เป็งของชาวไทยองในพื้นที่ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จึงมีความแตกต่างและโดดเด่นไปจากประเพณียี่เป็งของชาวล้านนาโดยทั่วไปเพราะมีพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทราย และพิธีกรรมการเผาหลัวพระเจ้าที่ปรากฏพบในประเพณียี่เป็ง

ผลการวิจัย

การศึกษาวเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมเผาหลัวพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยอง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ใน 4 ประเด็น ได้แก่ (1) รายละเอียดของพิธีกรรม (2) ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม (3) การดำรงอยู่ของพิธีกรรม และ (4) คุณค่าของพิธีกรรมต่อวิถีชีวิตของชาวไทยองในพื้นที่ศึกษา

1. รายละเอียดของพิธีกรรม

1.1 รายละเอียดของพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งของชาวไทยอง

พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งของชาวไทยอง ประกอบขึ้นใน 2 ลักษณะควบคู่กันไป กล่าวคือในช่วงเช้า ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะมารวมตัวกันในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มักจะใช้พื้นที่ด้านนอกวัดของแต่ละหมู่บ้าน ยกเว้นหมู่บ้านป่าซางที่ไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน จึงมาประกอบพิธีกรรมที่วัดแม่แรงร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านแม่แรง โดยชาวบ้านจะช่วยกันนำทรายมาก่อเป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้อ่อนหรือตกแต่งลวดลายต่าง ๆ บนเจดีย์ทรายให้สวยงาม ซึ่งหน้าที่ของการตกแต่งเจดีย์ทรายมักจะเป็นผู้หญิง จากนั้นผู้ชายจะช่วยกันขีดรั้วราชวัตรเพื่อล้อมเจดีย์ทราย

รูปที่ 1 เจดีย์ทรายของหมู่บ้าน มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามและล้อมด้วยรั้วราชวัตร (The sand stupa of the village was embellished beautifully and surrounded by a Rachawat fence)

ในอดีตนั้น ชาวบ้านจะไปตักทรายจากลำห้วย หรือลำเหมืองใกล้บ้านในเย็นของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือนยี่ หรือที่เรียกว่าวันห่อหรือวันดา มากองไว้หน้าบ้านของตนและนำไปรวมกันไว้ในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน หรือบริเวณหน้าวัดประจำหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันเมื่อมีร้านวัสดุก่อสร้างจำหน่ายทรายให้แก่ชาวบ้าน จึงไม่มีใครไปตักทรายจากแหล่งน้ำธรรมชาติอีก เพราะถือเอาความสะดวกเป็นหลัก ร้านค้าจะนำทรายมากองไว้ที่หน้าวัด และกองไว้ให้แต่ละบ้านตั้งแต่ช่วงเช้า

ในช่วงเวลา ก่อนเกิดสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นั้น บางหมู่บ้านจะมีการประกวดเจดีย์ทรายของแต่ละหมู่บ้าน โดยก่อเจดีย์ทรายเรียงกันไปตามจำนวนปีก่อนบ้าน แต่หลังจากเกิดสถานการณ์โรคติดเชื้อแล้ว เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค จึงงดการประกวดและลดจำนวนกองเจดีย์ทรายเหลือเพียง 1 กองของหมู่บ้านเท่านั้น

การก่อเจดีย์ทรายประจำหมู่บ้านจะใช้เวลาประมาณครึ่งวันในการก่อและประดับตกแต่ง เมื่อถึงเวลาบ่ายแก่ ชาวบ้านจะก่อเจดีย์ทรายที่หน้าบ้านของตน 1 กอง และประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ ผางประทีป เทียน เมื่อถึงเวลาพลบค่ำ จะจุดผางประทีปหรือเทียนไขที่ใช้ตกแต่งกองเจดีย์ทรายนั้น แล้วจึงไปรวมกันฟังเทศน์ที่วัด

รูปที่ 2 เจดีย์ทรายบริเวณหน้าบ้านของชาวบ้านทุกหลังในชุมชนตำบลแม่แรง (The sample of the sand stupa that the villagers made at the front of their houses in the Mae-Raeng community)

1.2 รายละเอียดของพิธีกรรมเผาหัวพระเจ้าในประเพณีเป็งของชาวไทยอง

พิธีกรรมการเผาหัวพระเจ้านั้น ในพื้นที่อื่นอาจจะเรียกว่าพิธีกรรมการทานหัวหิงไฟพระเจ้า หรือพิธีกรรมการเผาหัวหิงไฟพระเจ้า หมายถึงการจุดไฟเผาหัวหรือฟืน เพื่อให้เกิดความร้อน เป็นการบูชาพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้คลายความหนาวเหน็บในช่วงฤดูหนาว โดยปกติแล้วพิธีกรรมการเผาหัวหิงไฟพระเจ้าจะจัดขึ้นในเช้ามีดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ หรือในราวเดือนธันวาคม-มกราคม แต่สำหรับชุมชนชาวไทยองในพื้นที่ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จะประกอบพิธีกรรมการเผาหัวพระเจ้านี้ในคืนยี่เป็ง โดยมีรายละเอียดของพิธีกรรม ดังนี้

ในช่วงเวลาที่ก่อเจดีย์ทรายของหมู่บ้าน ชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะนำเอาหัวหรือฟืนขนาดยาวประมาณหนึ่งศอก 1 ท่อน จำนวนเท่ากับสมาชิกในครอบครัว ไปรวมกันในพื้นที่หน้าวัดและก่อเป็นกองหัวหรือกองฟืนขนาดใหญ่ โดยไม้หัวที่นำไปรวมกันนั้นจะเป็นไม้ที่ปอกเปลือกออกแล้วเผาให้เห็นเนื้อไม้สีขาว ในอดีตมักจะใช้ไม้ฉำฉาหรือจามจุรี แต่ในปัจจุบันนี้ ไม้ฉำฉาหายาก จึงอนุโลมให้นำไม้ชนิดอื่นที่มีเนื้อสีขาวมาแทนไม้ฉำฉาได้เช่นกัน หัวที่แต่ละบ้านนำไปกองรวมกันนั้นจะมัดไว้ด้วยด้ายสายสิญจน์ เสียบสรวยดอกหรือกรวยดอกไม้ธูปเทียนเพื่อเป็นการบูชา ในบางหมู่บ้านจะก่อกองหัวขึ้นแล้วนำสีส่ายไปแขวนไว้กับกองหัว แต่บางหมู่บ้านจะแยกพื้นที่ระหว่างกองหัวและสีส่ายออกจากกันอย่างชัดเจน

รูปที่ 3 การเผาหัวพระเจ้าที่เริ่มประกอบพิธีในช่วงค่ำของคืนยี่เป็ง (The firewood burning ritual that started at the dusk of Yi Peng night)

เมื่อถึงเวลาพลบค่ำ ชาวบ้านจะนุ่งขาวห่มขาว หรือสวมเสื้อ สวมสไบสีขาวไปฟังเทศน์ฟังธรรมในวัด เมื่อพระสงฆ์ได้เทศน์ถึงอันสงฆ์ผางประทีป จึงจะจุดผางประทีปขึ้นพร้อมกัน เมื่อพระสงฆ์เทศน์ธรรมอันสงฆ์กองหัว อุบาสก อุบาสิกาที่ฟังเทศน์ในวิหารจะออกมาบอกต่อ ๆ กันไป ให้ชาวบ้านที่เฝ้ากองหัวจุดไฟเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า แต่ในบางหมู่บ้าน จะเผากองหัวและจุดสายตั้งแต่พลบค่ำก่อนที่จะเข้าไปฟังเทศน์ในวิหาร

รูปที่ 4 การจุดสายซึ่งเริ่มจุดในเวลาเดียวกันกับการเผาหัวพระเจ้า (The cotton strings burning ritual that started at the dusk of Yi-Peng night)

2. ความเชื่อในพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมเผาหลัวพระเจ้าในประเพณียี่เป็ง

2.1 ความเชื่อในพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็ง

แม้ว่าเจดีย์ทรายที่ก่อขึ้นจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับเจดีย์ทรายที่ก่อในประเพณีปีใหม่เมืองหรือประเพณีสงกรานต์ แต่มีความเชื่อที่แตกต่างไป กล่าวคือ การก่อเจดีย์ทรายในประเพณีปีใหม่เมือง มีความเชื่อที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาว่า เมื่อใดที่เราเข้าไปวัด ไม่ว่าจะไปทำบุญหรือไปธุระ ทรายในวัดจะติตรองเท้าที่เราสวมออกมาด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการผิดศีลข้อ 2 คือ การห้ามลักทรัพย์แม้ว่าการที่ทรายติตรองเท้ามาจะไม่ใช่ว่าตั้งใจจะลักขโมยก็ตาม เมื่อถึงช่วงประเพณีปีใหม่เมือง ชาวล้านนาจึงนิยมไปขนทรายจากแม่น้ำ ในวันเนามาทดแทนเม็ดทรายที่อาจจะติดเท้าของตนออกไปด้วยทั้งปีที่ผ่านมา เพื่อที่วัดจะได้ทรายไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ภายในวัด ชาวล้านนาจึงมีค่านิยมในการขนทรายเข้าวัดด้วยถือว่าจะได้บุญมากเหมือนจำนวนของเม็ดทราย จะทำให้เป็นผู้ที่มีปัญญากล้าแข็งและละเอียดเหมือนดังเม็ดทราย นอกจากนั้น อานิสงส์ผลบุญที่ได้ขนทรายเข้าวัดจะทำให้ได้ไปเกิดร่วมยุคกับพระศรีอาริย์ พระพุทธเจ้าองค์สุดท้ายในภัทรกัปปี หากเป็นหนุ่มสาวไปขนทรายร่วมกัน ผลบุญที่ทำมานั้นจะทำให้ได้ครองคู่เป็นคู่สร้างคู่สมกัน ส่วนคนแก่ที่ได้ไปขนทรายเข้าวัดก็ทำให้มีอายุยืนยาวเพราะได้คำจูนพระพุทธศาสนา คนทั่วไปที่ไปทำบุญขนทรายเข้าวัดก็ทำให้ชีวิตอุดมสมบูรณ์ มีญาติมิตรจำนวนมาก ไปที่ไหนก็ไม่อดอยาก (Payomyong, 1994, p. 70) เมื่อขนทรายไปก่อเจดีย์ทรายและตกแต่งอย่างสวยงามในเย็นวันเนาแล้ว เช้าวันพฤหัสบดีที่ทุกคนไปวัดเพื่อทำบุญ แต่ละบ้านจะนำตุ๊กหลายประเภท เช่น ตุ๊กช่อ ตุ๊กไส้หมูที่ผูกติดกับกิ่งไม้ไม่ไปปักลงบนเจดีย์ทรายของตน โดยเชื่อว่าหางตุ๊กนั้นสามารถนำพาดวงวิญญาณของญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วให้ขึ้นมาจากนรกได้ (Phuttiwangso et al., 2020) แต่สำหรับพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งของไทยของนั้นมีความเชื่อที่แตกต่างออกไป รวมถึงไม่มีตุ๊กมาปักประดับเหมือนกับเจดีย์ทรายที่ก่อในวันพฤหัสบดีด้วยเช่นกัน

เจดีย์ทรายที่ชาวไทยของในตำบลแม่แรงก่อขึ้นในประเพณียี่เป็งนั้นมี 2 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ (1) เจดีย์ทรายที่ก่อไว้ในบริเวณหน้าวัดประจำหมู่บ้าน เป็นเจดีย์ทรายของศใหญ่ที่ทุกคนในหมู่บ้านมาช่วยกันก่อและประดับตกแต่ง และ (2) เจดีย์ทรายที่ก่อไว้หน้าบ้าน เป็นเจดีย์ทรายของศเล็กที่จะก่อและประดับตกแต่งในปลายของวันยี่เป็ง โดยการก่อเจดีย์ทรายทั้งสองประเภทยานั้นมีความเชื่อที่แฝงอยู่แตกต่างกัน กล่าวคือ เจดีย์ทรายของศใหญ่ที่ก่อไว้บริเวณหน้าวัดนั้นจะเป็นสัญลักษณ์แทนพระเศกแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่คนเฒ่าคนแก่ในอดีตได้เล่าให้ลูกหลานฟังว่าเป็นเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิดในปีเสียดหรือปีจอก การก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งจึงเป็นการบูชาพระเศกแก้วจุฬามณีในอีกรูปแบบหนึ่ง นอกเหนือจากการบูชาในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การบูชาด้วยรูปเขียนสีบนกระจกที่ปรากฏรูปพระธาตุและสัตว์ประจำปีเกิด การไหว้พระเจดีย์วัดเกตการามในจังหวัดเชียงใหม่ หรือการไหว้พระธาตุนันทแขวนหรือเจดีย์ไฉติโยว ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ ไม่ได้คิดว่าเจดีย์ทรายที่ก่อขึ้นนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนพระเศกแก้วจุฬามณี แต่คิดเป็นสัญลักษณ์แทนพระธาตุที่มีองค์จริงที่รู้จักและตั้งใจก่อให้เป็นองค์พระธาตุที่ตนเองรู้จักหรือมีประสบการณ์ได้ไปสักการบูชา เช่น พระธาตุนริขุญชัย พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุในวัดประจำหมู่บ้าน หรือพระธาตุองค์ใดก็ได้ที่รู้จัก เมื่อก่อเจดีย์ทรายเป็นองค์พระธาตุแล้วก็เปรียบเหมือนกับได้ไปสักการบูชาพระธาตุนั้น ๆ และในบางหมู่บ้านมีการชำระขั้วตรล้อมเจดีย์ทรายอีกชั้นหนึ่ง เชื่อว่าจะเป็นการปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวงได้

สำหรับเจดีย์ทรายที่ก่อไว้หน้าบ้านนั้น มีความเชื่อว่าหากได้ก่อเจดีย์ทรายแล้วจะเป็นการสืบทอดอายุของคนในบ้าน จะทำให้อายุมันขวัญยืน บุญคำบุญชู คิดสิ่งใดได้สมความปรารถนา มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บไม่ป่วย บ้างเชื่อว่าการก่อเจดีย์ ทรายหน้าบ้านนั้นคือการไหว้บูชาเจ้าที่ประจำบ้านให้ช่วยปกป้องรักษาคนในบ้านให้มีความสุข ปลอดภัย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดทั้งปี ส่วนเทียน ผางประทีป หรือผางน้ำมันที่ประดับไว้รอบเจดีย์ทรายหรือบริเวณรั้วบ้านนั้น จะทำให้อชีวิตสว่างสดใส รุ่งโรจน์เหมือนกับแสงเทียน แสงจากประทีปเหล่านั้น

2.2 ความเชื่อในพิธีกรรมการเผาหิ้งพระเจ้าในประเพณียี่เป็ง

โดยทั่วไปแล้ว ชาวล้านนามีประเพณีเผาหิ้งหิงไฟพระเจ้าหรือทานหิ้งหิงไฟพระเจ้าในวันเพ็ญเดือนสี่เหนือ หรือ ในราวเดือนมกราคม พร้อมกับประเพณีการทานข้าวใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นหลังจากการเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นในเดือนสาม เหนือหรือในราวเดือนธันวาคม มูลเหตุการเกิดประเพณีเผาหิ้งหิงไฟพระเจ้า เนื่องจากภูมิอากาศในภาคเหนือในอดีตนั้นหนาวจัดเพราะมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ในฤดูหนาวมีอากาศหนาวจัด คนล้านนาในอดีตจึงอาศัยการก่อกองไฟเพื่อใช้ผิงคลายหนาว จึงเชื่อว่าพระพุทธรูปซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็คงจะหนาวเหมือนกับคนทั่วไป จึงเกิดเป็น ประเพณีการเผาหิ้งหิงไฟให้ความอบอุ่นแก่พระพุทธรูปซึ่งคนล้านนาเรียกว่าพระเจ้าขึ้นมา (Payomyong, 1994, p. 79)

แต่สำหรับชาวไทยองในพื้นที่ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จะประกอบพิธีกรรมเผาหิ้งหิงไฟพระเจ้า หรือที่เรียกว่าพิธีเผาหิ้งพระเจ้าในคืนยี่เป็ง และจะไม่ประกอบพิธีกรรมนี้ในเดือนสี่เหนืออีก ยกเว้นบางวัดที่กำหนดวันที่ 1 มกราคมของทุกปี เป็นวันประกอบพิธีกรรมเผาหิ้งพระเจ้าและการทานข้าวใหม่ให้เป็นข้อกำหนดเฉพาะของหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามความเชื่อในพิธีกรรมเผาหิ้งพระเจ้าในคืนยี่เป็งของชาวไทยองนั้นไม่แตกต่างจากการเผาหิ้งหิงไฟพระเจ้า ในเดือนสี่เหนือ แต่ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งให้ความเห็นที่แตกต่างไปว่า การทานหิ้งพระเจ้าเพื่อใช้จุดผิงไฟนั้นเป็นเพราะว่าในช่วงเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา เราอาจจะเผลอเด็ดกิ่งไม้ในวัดโดยไม่ได้ตั้งใจหรือเอาไม้ในวัดไปใช้ ซึ่งถือเป็นบาป ผิดศีลข้อ 2 ดังนั้นในคืนยี่เป็งจึงต้องหาไม้มาชดใช้ให้กับวัด

ผู้ให้ข้อมูลให้ข้อมูลตรงกันว่าหิ้งหรือพื้นที่นำมารวมกันเป็นกองหิ้งหิงไฟเจ้านั้น แต่เดิมจะต้องเป็นไม้ฉำฉาเนื่องจากเมื่อปอกเปลือกออกแล้วจะมีเนื้อไม้เป็นสีขาว เปรียบได้กับความบริสุทธิ์ของจิตใจของคนที่ทำบุญ แต่ในปัจจุบันไม้ฉำฉาหายากขึ้น จึงอนุโลมให้ใช้ไม้ชนิดใดก็ได้ที่เมื่อลอกเปลือกออกแล้วจะต้องเห็นเนื้อไม้ข้างในเป็นสีขาว ซึ่งโดยมากแล้วไม้ที่ชาวล้านนานิยมนำมาทำเป็นหิ้งหิงไฟพระเจ้า ได้แก่ ไม้คนทา ไม้โมกมัน ไม้โชค และไม้มะขาม ซึ่งล้วนเป็นไม้เนื้อขาว ติดไฟง่าย ใช้เป็นถ่านไฟได้เป็นอย่างดี (Payomyong, 1994, p. 80)

นอกจากการเผาหิ้งพระเจ้าแล้ว ในประเพณียี่เป็งของชาวไทยองในตำบลแม่แรงยังมีพิธีกรรมจุดสี่สาย ซึ่งเป็นพิธีกรรมของการเผาด้วยไฟเช่นเดียวกัน สี่สายคือสายสายสิญจน์ที่ชุบน้ำมัน โดยปกติแล้วชาวล้านนาจะจุดสี่สายในพิธีกรรมบูชาข้าวลดเคราะห์ซึ่งกระทำในเช้าตรู่ของวันปากปี หรือวันถัดจากวันพญาวัน แต่ก็ปรากฏการจุดสี่สายในประเพณี ยี่เป็งด้วยเช่นกัน ในพื้นที่ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซางนั้น บางหมู่บ้านมีการแยกพื้นที่ระหว่างกองหิ้งหิงไฟกับบราวแขวน สี่สายออกจากกัน บางหมู่บ้านจะนำสี่สายไปพาดไว้กับกองหิ้งเพื่อให้เผาไฟไปพร้อมกัน

การจุดธูปเทียนในคืนยี่เป็งนั้นมีความหมายเช่นเดียวกับการจุดดวงประทีป โคมไฟ คือเป็นการบูชาด้วยไฟ ในประเพณียี่เป็งของล้านนา สันนั้น ธรรมเนียม ให้ความคิดเห็นว่าการบูชาไฟในประเพณียี่เป็งของล้านนานั้น จะกระทำใน 3 ภาค คือ ภาคท้องฟ้าคือการลอยโคม ภาคพื้นน้ำคือการปล่อยสะเปา และภาคพื้นดินคือการจุดดวงประทีปบูชา ซึ่งการจุดไฟตามประทีปในคืนยี่เป็งปรากฏเรื่องราวในธรรมทานิสังส์หลายเรื่องที่เป็นธรรมทานิสังส์ยี่เป็ง เช่น อานิสังส์ดวงประทีปซึ่งมีเนื้อหาด้ายกับ ธรรมแม่กาเผือก ซึ่งกล่าวถึงแม่กาเผือก มารดาของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ที่มาของตึนกาและการจุดดวงประทีปในคืนยี่เป็ง อานิสังส์ประทีปซึ่งกล่าวถึงเทวบุตรตนหนึ่งพร้อมด้วยบริวารอยากจะบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดวงประทีป จึงแปลงร่างเป็นนก ใช้ปากและเท้าจับเอาดวงประทีปไปบินทักษิณาวัตรอบพระพุทธเจ้า 3 รอบ แล้วได้เกิดรัศมีส่องสว่างไปทั่วแดน พระพุทธเจ้าจึง เทศนาธรรมให้เห็นอานิสังส์ของการจุดประทีปบูชาว่าจะทำให้บุคคลผู้นั้นมีรูปร่างผิวพรรณงดงาม เป็นที่รักของมนุษย์และ เทวดาทั้งหลาย (The Thai Cultural Encyclopedia Foundation, 1999, p. 7886) หรือในอานิสังส์ยี่เป็งที่ได้กล่าวถึงชายทุกตะ ยาจกเข็ญใจคนหนึ่งที่ยกเอาหม้อให้แก่พระสาวกชื่อพระอุตตระในวันที่ได้ออกนิโรธสมาบัติในคืนเพ็ญเดือนยี่ มหาเถรเจ้าได้นำเอาหม้อที่ชายทุกตะยกยอนนั้นไปคั้นน้ำมันไปเติมใส่ในดวงประทีปและจุดบูชาในคืนนั้น ทำให้แผ่นดินสะเทือนไหว อันเนื่องมาจากอานิสังส์ของผู้ที่ได้พันธูปและจุดโคมไฟเป็นทานในคืนยี่เป็ง (The Thai Cultural Encyclopedia Foundation, 1999, p. 7891) เมื่อถึงคืนยี่เป็ง ชาวล้านนาจะไปวัดเพื่อฟังธรรมทานิสังส์ยี่เป็ง ซึ่งประกอบด้วยธรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อพระสงฆ์เทศนาธรรมทานิสังส์ดวงประทีป หรือธรรมแม่กาเผือก ชาวบ้านจะออกไปจุดดวงประทีปนอกวิหาร

เมื่อพิจารณาถึงมูลเหตุที่มาของการจุดดวงประทีป โคมไฟ เผาศีลสายแล้ว จะเห็นได้ชัดว่าการเผาหลัวหิงไฟพระเจ้า นั้นไม่ได้รวมอยู่ในประเพณียี่เป็งมาแต่เดิม แต่ปรากฏชัดเจนว่าธรรมทานิสังส์ของหลัวเป็นธรรมที่พระสงฆ์ใช้เทศน์ในพิธีกรรม ทานหลัวหิงไฟพระเจ้า ซึ่งประกอบพิธีในเดือนสี่เหนือ โดยจะเอาฟืนมาจัดทำเป็นกองไว้หน้าวิหาร แล้วจึงจุดไฟเมื่อเทศน์ธรรม ทานิสังส์ของหลัวในเวลาประมาณสี่นาฬิกา (The Thai Cultural Encyclopedia Foundation, 1999, p. 7875) แต่ในประเพณี ยี่เป็งของชาวไทยของในตำบลแม่แรงนั้น ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลว่าเมื่อพระเทศน์ธรรมทานิสังส์ดวงประทีปก็จะออกมาจุด ดวงประทีป สีลสาย พอพระเทศน์ธรรมทานิสังส์ของหลัว ก็จะส่งสัญญาณบอกคนที่เฝ้ากองหลัวให้จุดไฟ

การเผาหลัวหิงไฟพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยของตำบลแม่แรงนั้นจึงอาจจะเป็นการผนวกรวมพิธีกรรม ที่เคยปรากฏอยู่ต่างประเพณี ต่างช่วงเวลามาไว้ด้วยกัน และให้ความหมายใหม่กับพิธีกรรม

3. การดำรงอยู่ของพิธีกรรม

พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหลัวพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของชาวไทยของตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนนั้น ไม่มีผู้ใดสามารถระบุช่วงเวลาที่เริ่มต้นประกอบพิธีกรรมเหล่านี้ได้ โดยเฉพาะพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายนั้น ผู้ให้ข้อมูลทุกคนให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันว่า ตั้งแต่เกิดมา โคมาก็เห็นพ่อแม่ทำอย่างนี้ และทำสืบต่อกันมาทุกปีไม่เคยขาด จึงสันนิษฐานว่าพิธีกรรมทั้งสองพิธีกรรมนั้น น่าจะมีการประกอบพิธีกรรมต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 60-70 ปี เมื่อเทียบกับอายุสูงสุดของผู้ให้ข้อมูล

แม้ว่าการละเว้นการประกอบพิธีกรรมทั้ง 2 นั้นจะไม่ใช่เป็นการชดเชยชดเมือง หรือทำให้เกิดเหตุอาเพศแก่บ้านเมือง ก็ตามที แต่ชาวบ้านจะรู้สึกไม่สบายใจ คล้ายกับการทำบุญนั้นไม่เต็มที่ ไม่ครบองค์ประกอบของประเพณียี่เป็ง และเชื่อว่าหาก ทั้งหมู่บ้านไม่ก่อเจดีย์ทรายติดต่อกันไปกันหลายปี ไม่นานบ้านเมืองจะ “เรื้อ” หรือร้างรา เสื่อมถอยลงในที่สุด ซึ่งผู้ให้ข้อมูล

ทุกคนให้ทัศนะที่ตรงกันว่า การก่อเจตีย์ทรายเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้เหลือบ่ากว่าแรงแต่อย่างใด จึงควรจะเป็นประจำทุกปี นอกจากนั้น ถ้าหากปีใดไม่ทำ แต่เพื่อนบ้านทุกคนทำ ก็ารู้สึกกระดากอายเพราะเพื่อนบ้านจะถามไถ่ จึงทำตามโดยตลอด ไม่เคยหลีกเลี่ยง เช่นเดียวกับพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าที่ควรประกอบพิธีกรรมทุก ๆ ปี เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ แม้ว่าในปัจจุบันไม่เนื้อขาวที่เคยนิยมนำมาใช้ในพิธีกรรมเช่นไม้จำอาอาจจะหายากขึ้น แต่ก็มีกรอนุโลมให้ใช้ไม้ประเภทอื่นที่มีเนื้อในสีขาว มาทดแทนได้ ข้อจำกัดต่าง ๆ จึงไม่ใช่เหตุผลที่จะนำมาอ้างในการละเว้นการปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม ในจำนวน 11 หมู่บ้านของตำบลแม่แรงนั้น มีเพียงวัดศรีมงคลต้นฝิ่งในหมู่บ้านต้นฝิ่งที่มีการตกลงกัน ภายในว่าจะไม่มีการประกอบพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าในประเพณีี่เป็ง เพราะได้ตกลงว่าจะประกอบพิธีกรรมนี้ในวันที่ 1 มกราคมของทุกปี เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่พักของหมู่บ้านที่ไปทำงานหรือตั้งรกรากอยู่พื้นที่อื่นได้กลับมาบ้านเกิดในช่วงวันหยุดสิ้นปี การกำหนดวันที่ 1 มกราคมนั้นจึงเป็นการเอื้อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสทำบุญ ทั้งการทำบุญเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ และการเผาหั่วพระเจ้าในโอกาสเดียวกัน

4. คุณค่าของพิธีกรรมต่อวิถีชีวิตชาวไทยอง

คุณค่าของพิธีกรรมการก่อเจตีย์ทรายและการเผาหั่วพระเจ้าในประเพณีี่เป็งของชาวไทยองตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนนั้น นอกจากจะเป็นคุณค่าทางจิตใจเป็นหลัก ทำให้คนในชุมชนมีกำลังใจในการดำรงชีวิตแล้ว พิธีกรรมทั้งสองพิธีกรรมนี้ ยังเป็นการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ของคนในชุมชนในทางอ้อมได้ด้วยเช่นกัน ดังปรากฏจากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลายคนที่คิดเห็นไปในทางเดียวกันว่า พิธีกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะการก่อเจตีย์ทรายหน้าบ้านนั้น หากละการปฏิบัติแล้วจะรู้สึกไม่สบายใจ โดยเฉพาะเมื่อเพื่อนบ้านได้ปฏิบัติกันหมดทุกครัวเรือน แต่หากตนเองไม่ก่อเจตีย์ทรายก็จะรู้สึกอับอายเพื่อนบ้าน และไม่สบายใจว่าชีวิตในปีต่อไป อาจจะมีอุปสรรค ไม่ราบรื่นได้ ซึ่งความคิดและความรู้สึกเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมยังดำรงอยู่ต่อไปได้ และช่วยให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นพ่อแม่สู่รุ่นลูก

นอกจากนั้น การก่อเจตีย์ทรายของหมู่บ้านและการเผาหั่วพระเจ้า จึงมีคุณค่าในการเชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกของหมู่บ้านได้มาพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันทั้งชายหญิง เพราะขั้นตอนของการก่อเจตีย์ทรายและการก่อหั่วเจ้านั้น ต้องใช้ทั้งแรงงานของผู้ชายในการขนทราย ขนไม้มาก่อขึ้นเป็นกองหั่ว ใช้ทักษะการประดับตกแต่งเจตีย์ทรายของผู้หญิงที่มีความละเอียดอ่อน และใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้สูงวัยที่ได้รับการนับถือของคนในหมู่บ้านในการชี้แนะในการประกอบพิธีกรรมแต่ละขั้นตอน การดำรงรักษาพิธีกรรมทั้งสองนี้ไว้ จึงมีคุณค่าในมิติของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในอีกโสดหนึ่ง

อภิปรายและสรุปผลการศึกษา

พิธีกรรมการก่อเจตีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าในประเพณีี่เป็งของชาวไทยอง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนนั้น เป็นพิธีกรรมที่แตกต่างไปจากพิธีกรรมการก่อเจตีย์ทรายในประเพณีี่เป็งเมืองหรือประเพณีี่สงกรานต์ และพิธีกรรมการเผาหั่วเพื่อเป็นพุทธบูชาในประเพณีี่การเผาหั่วหิงไฟพระเจ้าของชาวล้านนา โดยพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้านั้น มีคติความเชื่อเช่นเดียวกับคติความเชื่อในประเพณีี่ทานหั่วหิงไฟพระเจ้าซึ่งจัดในช่วงเวลาเช้ามีดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เหนือ แต่ต่างกันที่ช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรม โดยพิธีกรรมการเผาหั่วพระเจ้าของชาวไทยองจะประกอบพิธีในช่วงพลบค่ำของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนี่ ส่วนคติความเชื่อนั้นยังคงเดิมจากประเพณีี่เดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลา

ที่ประกอบพิธีกรรม ถือเป็น การรวบรวมพิธีกรรมในประเพณียี่เป็งและประเพณีทานห้วงไฟพระเจ้าเข้าด้วยกัน เพื่อความ สะดวกของชาวบ้าน

นอกจากเหตุผลเรื่องความสะดวกในการประกอบพิธีกรรมแล้ว การย้ายพิธีกรรมการเผาห้วงไฟพระเจ้ามาไว้ในประเพณี ยี่เป็งนั้น อาจจะเป็นเพราะลักษณะของการเผาห้วงไฟที่ลูกโซนมีการสร้างแสงไฟที่สว่างเจิดจ้าเช่นเดียวกับการจุดดวงประทีปเพื่อ บูชาแม่กาเผือก ชาวบ้านจึงนำเอาพิธีกรรมจากสองประเพณีมาไว้รวมกัน โดยยังคงคติความเชื่อและรายละเอียดอื่น ๆ ของ พิธีกรรมไว้ดังเดิม เช่น การนำเอาธรรมทานสังข์ของหลวงมาเทศนาก่อนการจุดไฟเผาห้วงไฟพระเจ้า หรือการคงคติความเชื่อการใช้ ไม้เนื้อขาวมาทำเป็นห้วงไฟพระเจ้า เป็นต้น และเมื่อมีการย้ายพิธีกรรมการเผาห้วงไฟพระเจ้ามาไว้รวมกับการจุดดวงประทีปแล้ว จึงทำเอาการจุดสี่สายหรือการจุดด้ายสายสิญจน์ชุบน้ำมัน ซึ่งปกติจะประกอบพิธีกรรมในพิธีบูชาข้าวลดเคราะห์เป็นหลัก

การย้ายพิธีกรรมการเผาห้วงไฟพระเจ้ามาไว้ในประเพณียี่เป็งนั้น อาจจะมีหลายเหตุผลด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ความคล้ายคลึงของพิธีกรรมการจุดดวงประทีป สี่สายที่ให้แสงสว่าง กับพิธีกรรมการเผาห้วงไฟพระเจ้า แม้ว่าจะมีคติความเชื่อ แตกต่างกัน แต่มีลักษณะของจุดไฟเผาให้แสงสว่างคล้ายกัน หรืออาจจะเป็นด้วยเหตุผลของความสะดวกในการประกอบ พิธีกรรมก็เป็นได้ จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนตำบลแม่แรงเลือกที่จะย้ายพิธีกรรมนี้มาไว้ในประเพณียี่เป็ง ซึ่งหากเป็นเหตุผลของ ความสะดวกนี้ สันนิษฐานว่า การประกอบพิธีกรรมการเผาห้วงไฟพระเจ้าในประเพณียี่เป็งอาจจะมีการเริ่มปฏิบัติมาในช่วงเวลา หลายสิบปีที่ผ่านมา หลังจากที่สภาพสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีพิธีกรรมจึงมีการปรับเปลี่ยนเพื่อเอื้อต่อวิถีชีวิตของ ผู้คน

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ให้ข้อมูลบางคนกล่าวถึงที่มาและคติความเชื่อของการทานห้วงไฟพระเจ้าว่า เนื่องจาก เวลาไปวัด อาจจะไม่ไหวสักเท่าไหร่ จึงเป็นการสร้างบาปโดยไม่ตั้งใจ การถวายทานห้วงไฟพระเจ้า นอกจากจะเป็นการ ให้ความอบอุ่นแก่พระพุทธรูปแล้ว ยังเป็นการใช้หนี้วัดเพื่อไม่ให้บาปกรรมติดตัวด้วย ซึ่งทัศนะนี้ คล้ายคลึงกับคติความเชื่อ ของการขนทรายเข้าวัดในประเพณีปีใหม่เมืองเพื่อทดแทนเม็ดทรายที่ติดเท้าออกมาจากวัด และน่าจะเกิดจากการพยายามให้ ความหมายใหม่กับคติความเชื่อในพิธีกรรม โดยอ้างอิงจากคติความเชื่อเดิมของพิธีกรรมอื่นที่เคยเรียนรู้มา

สำหรับพิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งนั้น มีคติความเชื่อ รูปแบบของการประกอบพิธีกรรม พื้นที่ในการ ประกอบพิธีกรรม และช่วงเวลาที่แตกต่างกันจากการก่อเจดีย์ทรายในประเพณีปีใหม่เมืองอย่างสิ้นเชิง จึงเป็นพิธีกรรมของ ชุมชนชาวไทยของที่บ้านมีความภาคภูมิใจที่จะสืบทอดและดำรงรักษาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดกระแสความนิยมการ ท่องเที่ยวชุมชน พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายในประเพณียี่เป็งของชาวไทยจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ถูกเสนอ ให้เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมของชุมชนที่จะเชิญชวนให้นักท่องเที่ยว คนต่างถิ่นมาเที่ยวเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งจะ ก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชุมชนในมิติของการท่องเที่ยว การสร้างรายได้แก่ชุมชน หากกระแสการท่องเที่ยวนี้ได้รับความนิยมใน อนาคต นอกเหนือไปจากคุณค่าทางจิตใจของคนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและการเผาหัล้พระเจ้าของชาวไทยอง เป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนชาวไทยองในอำเภอป่าซาง เอกลักษณ์ที่โดดเด่น แตกต่างนี้อาจจะนำไปพัฒนาต่อยอดไปสู่การวางแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในอนาคตได้ และอาจจะนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ของพิธีกรรมไปพัฒนานวัตกรรมตามแนวคิดของประเพณีสร้างสรรค์หรือคติชนสร้างสรรค์ได้ในอนาคต

References

- Malasam, S. (2001) *The yong peoples' moving: Local history (คนยองย้ายแผ่นดิน: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น)*, Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)
- Payomyong, M. (1994) *Twelve months traditions of Lanna Thai (ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย)*, Chiangmai: Sor. Sap Publishing. (in Thai)
- Phuttiwangso, P., Srikaew, P., & Sangkha, P. (2020) The zodiac in Lanna flags (Tung) (ชื่อปีนักษัตรที่ปรากฏในตุ้ล้านนา), *Journal of Graduate MCU Khon Kaen Campus*, vol. 7, no. 1, pp. 78-94. (in Thai)
- Project of Lanna Culture and Ethnic Museum. (2008) *Tai Yong: Life, faith, artisans (ไทยอง: ชีวิต ศรัทธา สล่าแผ่นดิน)*, Chiang Mai: Social Research Institute, Chiang Mai University. (in Thai)
- Sitanurak, S., et al. (2011) *Yong people: region history in Mae-Raeng Subdistrict, Pasang District, Lamphun Province (คนยอง: ประวัติศาสตร์พื้นที่ในตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน)*, Chiang Mai: Language, Art and Culture Institute, Chiang Mai Rajabhat University. (in Thai)
- The Thai Cultural Encyclopedia Foundation. (1999) *Northern Thai Cultural Encyclopedia Vol. 15*, Bangkok: The Thai Cultural Encyclopedia Foundation.
- Wichiankheow, A., & Wyatt, D. (2000) *Chiang Mai chronicle (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่)*, Chiang Mai: Silkworm Books. (in Thai)